

NORGES HØYESTERETT

Den 2. november 2012 ble det av Høyesteretts ankeutvalg bestående av dommerne Øie, Endresen og Bergsjø i

HR-2012-02081-U, (sak nr. 2012/1721), sivil sak, anke over beslutning:

A

B

(advokat Mads Schjølberg)

avsagt slik

K J E N N E L S E:

- (1) Saken gjelder anke over avslag på søknad om fri sakførsel i sak om umyndiggjøring.
- (2) Ankemotpartene A og Bs mor, C, har tre barn. Foruten ankemotpartene, har hun sønnen D. Cs ektefelle døde i 2008. Arven etter ham er gjort opp med sønnene.
- (3) Hovedsaken gjelder krav fra A og B om umyndiggjøring av moren etter umyndiggjøringsloven § 1. Kravet er blant annet begrunnet med at hun skal være alderssvekket og utsatt for "egennyttige etterstrebelser" av sin sønn D og hans samboer, E.
- (4) Ved X tingretts dom 14. desember 2011 ble C satt under vergemål. Ingen av partene ble tilkjent sakskostnader.
- (5) C påanket dommen til Borgarting lagmannsrett.
- (6) A og B søkte om fri sakførsel i forbindelse med ankebehandlingen i lagmannsretten. Søknaden om fri sakførsel ble avslått 7. september 2012.
- (7) A og B har anket avgjørelsen til Høyesteretts ankeutvalg og har i korthet anført:
- (8) I umyndiggjøringssaker som den foreliggende, hvor en person blir satt under vergemål i første instans og personen anker avgjørelsen til de øvrige instanser, dekkes ankemotpartens kostnader til prosessfullmektig av fri sakførsel – slik de tidligere ble dekket under rettshjelploven § 20, og slik de vil dekkes i den nye vergemålsloven, som trer i kraft 1. juli 2013.
- (9) Det er nedlagt slik påstand:

"A og B innvilges fri sakførsel i sak 12-022640ASD-BORG/03 for Borgarting lagmannsrett."

- (10) *Høyesteretts ankeutvalg* bemerker at ved anke over beslutninger er utvalgets kompetanse begrenset, jf. tvisteloven § 30-3, jf. § 29-3 tredje ledd. Utvalget kan prøve om lagmannsretten har bygd på en uriktig generell lovforståelse av hvilke avgjørelser retten kan treffe etter den aktuelle bestemmelse. Overprøvingsadgangen er ment å være meget snever og fremstår som en sikkerhetsventil for tilfeller der retten har misoppfattet det rettslige spillerom bestemmelsen gir, jf. Schei m.fl., Tvisteloven, side 1280 med videre henvisning til forarbeidene.
- (11) Anken gjelder tolkingen av rettshjelploven § 16 første ledd nr. 5, som utvalget kan prøve.
- (12) En avgjørelse etter rettshjelploven kan påankes etter reglene i tvisteloven, jf. rettshjelploven § 27.
- (13) Retten til fri sakførsel i umyndiggjøringssaker reguleres av rettshjelploven § 16 første ledd nr. 5 hvor det fremgår at fri sakførsel skal innvilges uten behovsprøving til "den som er begjært umyndiggjort eller som begjærer et vergemål opphevet etter umyndiggjørelsesloven".
- (14) Lagmannsretten har avslått søknaden om fri sakførsel fra ankemotpartene i umyndiggjøringssaken, under henvisning til at det følger direkte av ordlyden at bestemmelsen bare omfatter den som er begjært umyndiggjort eller som begjærer vergemålet opphevet.
- (15) Bestemmelsens ordlyd er så klar at denne i seg selv normalt måtte være tilstrekkelig til å konkludere med at bestemmelsen heller ikke hjemler fri sakførsel for motpartene i lagmannsretten, når den umyndiggjorte har påanket avgjørelsen i første instans.
- (16) Utvalget er likevel kommet til at rettshjelplovens forhistorie sammenholdt med uttalelser i forarbeidene må føre til at ankemotpartene kan kreve fri sakførsel for lagmannsretten.
- (17) Allerede før innføringen av rettshjelploven i 1980, hadde begge sider i en umyndiggjøringssak krav på fri sakførsel uten behovsprøving i ankeinstansen, jf. lov av 28. november 1889 om umyndiggjørelse §§ 17 og 24. Ved innføringen av rettshjelploven gikk rettshjelpsutvalget inn for å opprettholde denne ordningen, men foreslo samtidig at den som "blir begjært umyndiggjort også skal ha krav på fri sakførsel uten behovsprøving ved førsteinstansbehandlingen...", se gjengivelsen i Ot.prp. nr. 35 (1979 - 80) side 68 annen spalte. Innføringen av rettshjelploven skulle dermed medføre en utvidelse. Dette fikk tilslutning av departementet. På side 69 første spalte uttaler departementet videre:

"Når det gjelder ankesaker finner departementet ikke grunn til å endre på nåværende ordning hvoretter retten skal oppnevne prosessfullmektig for begge parter. Behovet for prosessfullmektig er generelt større ved ankebehandling. På grunn av sakens spesielle karakter mener en det er rimelig at begge parter får oppnevnt prosessfullmektig."

- (18) Denne ordningen ble opprettholdt ved lov av 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp § 20 (opphevet ved lov 15. april 2005 nr. 17):

"§ 20. Fri sakførsel i saker om umyndiggjøring.

I saker etter lov av 28. november 1898 om umyndiggjørelse skal vergemålsretten, dersom den finner det nødvendig, av eget tiltak gi fri sakførsel til den som er begjært umyndiggjort eller som begjærer et vergemål opphevet. Fri sakførsel kan gis selv om den

som er eller er begjært umyndiggjort, ikke tilfredsstillende økonomiske vilkår for fri rettshjelp som er fastsatt i § 8.

I ankesak etter umyndiggjøringsloven § 15 og § 34 skal retten av eget tiltak og uten behovsprøving gi partene fri sakførsel."

- (19) I forarbeidene til endringer i någjeldende rettshjelplov, Ot.prp. nr. 91 (2003-2004) Lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp m.m., ble en rekke lover gjennomgått med sikte på å samle og positivt angi alle sakstyper hvor fri rettshjelp kan innvilges. Det fremgår av proposisjonen, sidene 29 og 31, at det med lovendringen ikke var ment å medføre noen realitetsendring med hensyn til hvem som omfattes av ordningen med fri sakførsel. Ved det etterfølgende lovvedtaket i 2005 ble bestemmelsen i rettshjelploven § 20 opphevet som følge av vedtakelsen av samlebestemmelsen i § 16 første ledd nr. 5.
- (20) Det kan på grunnlag av forarbeidene fastslås at det ikke var lovgivers mening at tidligere rettshjelplov § 20 andre ledd skulle tas ut, men at bestemmelsen i § 16 første ledd nr. 5 skulle videreføre rettshjelploven § 20 før lovrevisjonen. Utvalget viser særlig til punkt 9.2 med overskriften "Den nærmere utforming av lovens saklige dekningsområde", og punkt 9.2.1 "Gjeldende rett og praksis", hvor det uttales at det i "en del spesielle saker som anses å ha særlig stor betydning for den enkelte, kan innvilges fri rettshjelp uten hensyn til søkeres inntekt og formue. Dette gjelder saker: ... - om begjæring om umyndiggjørelse eller opphevelse av vergemål og i ankesaker etter lov om umyndiggjørelse § 15 eller § 34".
- (21) Videre heter det i punkt 9.2.2 under overskriften "Forslagene i høringsbrevene":
- "Forslagene innebærer ingen realitetsendring med hensyn til hvem som omfattes av ordningen. I tilfeller hvor det skal innvilges fri rettshjelp uten behovsprøving, ble det foreslått at dagens bestemmelser i hovedsak opprettholdes."**
- (22) I de etterfølgende bemerkningene fra departementet berøres ikke det forhold at den som har begjært umyndiggjørelse, ikke lenger skulle ha rett til fri sakførsel i ankeinstansen, selv om dette i forarbeidene til 1980-loven ble ansett som rimelig.
- (23) I tillegg til ordlyden, har lagmannsretten vist til at det i forarbeidene til ny vergemålslov, Ot.prp. nr. 110 (2008-2009), på side 132, er forutsatt at fri sakførsel etter bestemmelsen ikke gjelder den som har begjært umyndiggjøringen. Det heter der:
- "Sakens omkostninger, herunder rettsgebyrer, utgifter til rettens medlemmer mv., dekkes av det offentlige, jf. umyndiggjøringsloven § 24. Utgiftene til prosessfullmektig i første instans dekker partene selv. Etter rettshjelploven § 16 første ledd nr. 5 har imidlertid den som er begjært umyndiggjort, rett til fri sakførsel uten behovsprøving."**
- (24) Det som uttales i proposisjonen, er etter utvalgets syn ikke egnet til å svekke inntrykket av at det hele tiden har vært lovgivers forutsetning at partene skal ha fri sakførsel i ankeinstansen.
- (25) Det må i denne sammenheng også tillegges vekt at det i den nye vergemålsloven, som trer i kraft den 1. juli 2013, i § 76 er inntatt en bestemmelse om at staten bærer partenes kostnader også i første instans.
- (26) Utvalget er på dette grunnlag kommet til at lagmannsretten har bygd på en uriktig forståelse av rettshjelploven § 16 første ledd nr. 5, og at ankepartene har krav på fri sakførsel uten behovsprøving for lagmannsretten.

- (27) Basert på den lovtolking ankeutvalget er kommet til, har den ankende part rettskrav på å få fri rettshjelp. Utvalget behøver da ikke gå veien om en opphevelse av lagmannsrettens kjennelse, men kan selv innvilge søknaden.
- (28) Kjennelsen er enstemmig.

SLUTNING :

A og B innvilges fri sakførsel i sak 12-022640ASD-BORG/03, jf. rettshjelploven § 16 første ledd nr. 5.

Clement Endresen
(sign.)

Toril M. Øie
(sign.)

Per Erik Bergsjø
(sign.)

Riktig utskrift: